УДК 2-184.2:322]:316.776.23:327.88"364"(470:477)
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.3.7

Предко Олена Іллівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри релігієзнавства філософського факультету,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0002-9908-7788
olenapredko@knu.ua

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ НАРАТИВІВ «РУССКОГО МИРА» ТА ФОРМУВАННЯ КОНТРНАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

У статті проаналізовано трансформаційні особливості наративів «русского мира» в умовах російсько-української війни в контексті релігійної безпеки та формування їхніх контрнаративних стратегій. Звернено увагу на різноманітні підходи до осмислення концепції «русского мира» та сформульовано висновок про її, з одного боку, історичні, трансформаційні зміни – від культурно-цивілізаційної конструкту до політико-ідеологічного наративу, а з іншого – синкретичний, еклектичний характер, у якому поєднуються панславістські ідеї, концепт «Святої Русі» та євразійські концепції цивілізаційної винятковості росії, що в сучасних умовах використовується як механізм конструювання ідентичності, поширення геополітичних уявлень та маніпулятивних технологій. Виокремлено основні тенденції трансформації наративів «русского мира» в умовах війни, що проявляються у їх переосмисленні як загрози релігійній та національній безпеці; деконструкції імперських стереотипів та міфів; утвердженні української цивілізаційної суб'єктності; переході від концепції «братніх народів» до деколоніального бачення історії, а також формування наративів спротиву, стійкості та громадянської солідарності. Зазначено, що в умовах агресії консцієнтальна війна використовується росією для «розмивання», свідомості, руйнації ідентифікаційних маркерів, підготовки підґрунтя для ідеї «русского мира». Наративи «русского мира», корелюючи з релігійною безпекою як захистом та утвердженням принципів релігійної свободи й віросповідання, активізують формування ефективних контрнаративних стратегій, спрямованих на подолання маніпулятивних смислів, збереження національної ідентичності та зміцнення ціннісної стійкості українського суспільства в умовах війни. Підкреслено, що релігійна безпека, трансформаційні технології та контрнаративні стратегії постають важливим цілісним інструментом протидії концепції «русского мира», його маніпулятивним релігійним практикам, гібридним загрозам інструменталізації релігії.

Ключові слова: релігійна безпека, російсько-українська війна, «русский мир», трансформація наративів, інструменталізація релігії, консцієнтальна війна, контрнаративні стратегії.

Predko Olena,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor at the Department of Religious Studies of Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
orcid.org/0000-0002-9908-7788
olenapredko@knu.ua

RELIGIOUS SECURITY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: THE TRANSFORMATION OF "RUSSIAN WORLD" NARRATIVES AND THE FORMATION OF COUNTER-NARRATIVE STRATEGIES

The article analyzes the transformational features of the "Russian world" (*Russkiy mir*) narratives during the Russian-Ukrainian war in the context of religious security and the development of their counter-narrative strategies. Attention is drawn to various approaches to understanding the concept of the "Russian world". The

© Предко О. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

author concludes that, on the one hand, it has undergone historical, transformational shifts – solving from a cultural-civilizational construct into a political-ideological narrative. On the other hand, it possesses a syncretic, eclectic character that combines Pan-Slavic ideas, the concept of "Holy Rus", and Eurasian concepts of Russia's civilizational exceptionalism. In contemporary conditions, this complex is used as a mechanism for identity construction, the dissemination of geopolitical perceptions, and manipulative technologies. The study highlights the main trends in the transformation of "Russian world" narratives during the war, which manifest as: their reimagining as threats to religious and national security; the deconstruction of imperial stereotypes and myths; the affirmation of Ukrainian civilizational subjectivity; a shift from the concept of "brotherly nations" toward a decolonial vision of history; the formation of narratives of resistance, resilience, and civic solidarity. It is noted that under conditions of aggression, coinciental (cognitive) warfare is utilized by Russia to "blur" consciousness, destroy identification markers, and lay the groundwork for the "Russian world" ideology. The narratives of the "Russian world", while correlating with religious security as the protection and affirmation of the principles of religious freedom and worship, stimulate the formation of effective counter-narrative strategies. These strategies are aimed at overcoming manipulative meanings, preserving national identity, and strengthening the value-based resilience of Ukrainian society during the war. The article emphasizes that religious security, transformational technologies, and counter-narrative strategies emerge as an important, holistic tool for countering the concept of the "Russian world", its manipulative religious practices, and hybrid threats involving the instrumentalization of religion.

Key words: religious security, Russian-Ukrainian war, "Russian world" (*Russkiy mir*), transformation of narratives, instrumentalization of religion, consciental warfare, counter-narrative strategies.

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна переформатувала релігійний простір України, надавши йому нових тенденцій і особливостей, суттєво змінивши його контекстуальність та вектор переосмислення. Релігійні інституції, символи та ціннісні релігійні традиції стали не лише ресурсом суспільної консолідації, але й об'єктом інформаційного впливу, ідеологічного протистояння та використання у гібридних стратегіях держави-агресора. Релігія, як найбільш вразлива та чутлива царина, піддалася масовим маніпулятивним технологіям, а релігійна риторика стала засобом поширення уявлень, стереотипів, міфів, які вдало експлуатуються й подаються у привабливій обгортці для легітимації політичних цілей, закріплення у масовій свідомості імперських ідей, що виправдовують насильство, вбивства, приниження та попрання людської гідності. У цьому контексті проблема релігійної безпеки чітко демонструє спектр тих небезпек, які явно чи в прихованому вигляді ширяться у публічному просторі, впливаючи на свідомість, конструюючи химерні архітектурні ідеологеми, що вдало імплементуються як на індивідуальному, так і на інституційному рівнях.

В умовах війни певної трансформації зазнають релігійні наративи, які пов'язані з концепцією «русского мира», позаяк традиційні уявлення (толерантність, позаполітичність тощо) під впливом нових геополітичних викликів зазнають переосмислення, конструюючи концептуальну «тканину» різноманітних наративів, які Росія намагається «вкинути» у публічний простір, переслідуючи єдину мету – виправдати агресію, посіяти паніку, змінити, переписати вже вкотре історію за пропагандистськими наративами як інструментами легалізації агресивної політики. Ідеологи «русского мира», продукуючи нові наративи та спекулюючи на феномені святого, ціннісного, «вплітаючи» їх у релігійні практики, сприяють їх нав'язуванню у масову свідомість, використовуючи її вразливість під час війни. Нагальним завданням є формування контрнаративних стратегій як протидії деструктивним релігійно-ідеологічним впливам у ролі тих альтернативних, конструктивних моделей, які ґрунтуються на переконливій аргументації, загальнолюдських цінностях свободи віросповідання, людської гідності та відповідальності.

Аналіз досліджень. У численних своїх працях українські дослідники звертають увагу на проблеми релігійної безпеки/небезпеки та пов'язаних з нею дискурсів у формуванні російських політичних наративів. які актуалізувалися у контексті російсько-української війни. Зокрема, це проявляється у проблемі концептуалізації релігійної безпеки, її безпекових та небезпекових можливостей у контекстуальному полі використання концептів «русского мира» – «трьох братніх народів», «історичної пам'яті», «сакралізації війни» тощо як його складників, маніпулятивних практик пропагандистського впливу (Предко & Филипович,

2025; Предко, 2025; Predko & Predko, 2024; Киридон, 2025; Горкуша, 2025). Отже, відстежується певна зміна у системі виправдальних смислових нюансів російських наративів – від територіальних зазіхань до аксіологічно-ціннісних, смисложиттєвих орієнтирів людини.

Низка праць українських релігієзнавців присвячена зміні релігійної ситуації України після 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, суперечностям у православ'ї, тим чинникам, які їх спричинили, та перспективам їх вирішення (Арістова, 2025; Бондаренко, 2026). Водночас у науковій літературі формується напрям досліджень, у яких пропонуються механізми та моделі протидії концепції «русского мира» як ідеологеми, що ґрунтується на маніпулятивних технологіях, міфах та стереотипах, здатних впливати на масову свідомість (Meretoja, 2021; Braddock & Horgan, 2016; Hemmingsen & Castro, 2017; Єлова, 2025; Костюченко, 2025). Ці джерела уможливлюють осмислення ідеї «русского мира» не лише як пропагандистського наративу, але і як простору боротьби за цінності, на яких ґрунтуються історична пам'ять**,** легітимність суспільних моделей поведінки**.**

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемі релігійної безпеки, її кореляції із свободою совісті та концепцією «русский мир» в умовах війни, залишається недостатньо розробленою проблема трансформаційних наративів, їхніх чинників, сутнісних характеристик задля протидії їм та вироблення контрнаративних конструктивних стратегій.

Метою дослідження є аналіз сутнісних характеристик трансформаційних особливостей наративів «русского мира» в умовах російсько-української війни, визначення їхнього впливу на сферу релігійної безпеки як чинника формування контрнаративних стратегій, спрямованих на захист цінностей, культурного коду українського суспільства.

Виклад матеріалу дослідження. У сучасних умовах релігійна безпека як сфера захисту від внутрішніх та зовнішніх деструктивних впливів є тим чинником, завдяки якому визначається вплив на духовно-ціннісні орієнтири, світоглядні установки протидії російським наративам. Загалом у цьому контексті «релігійна безпека співвідноситься з релігійною свободою в реалізації захисної функції тих спільнот, які дотримуються демократичних цінностей та принципів громадянського суспільства» (Predko, & Predko, 2024, p. 72), позаяк вона безпосередньо пов'язана з формуванням та поширенням протидії концепції «русского мира», яка функціонує не лише як система культурних і релігійних уявлень, а і як один з важливих ідеологічних інструментів російської гібридної агресії проти України. Через використання наративів про «спільну історичну спадщину», «захист російськомовних громадян» та відновлення нібито порушеної «історичної справедливості» ця концепція стала засобом легітимації політичного втручання, анексії Криму та підтримки збройного конфлікту на сході України (Штагер, 2025, с. 109) Сьогодні Путін вже вкотре переписує історію, заявляючи, що росія не розпочинала вторгнення на територію України, «намагаючись перекласти провину на Київ» (Гера, 2024, May 28).

У концепції «русский мир» А. Стародубцева пропонує розрізняти такі складники, як міфологеми, культуреми та ідеологеми, що «суттєво відрізняються за змістом, формою та, що найважливіше, прагматикою (мають різні завдання)» (Starodubtseva, 2024, p. 434). Запропонований підхід є цінним аналітичним інструментом, але для дослідження російсько-української війни доцільно доповнити його положенням про ієрархію цих рівнів, де ідеологема «русского мира» не просто існує поряд із культуремою та міфологемою, а часто перетворює їх на ресурси політичної мобілізації, тобто активно привласнює та переінтерпретовує їх (православна традиція з культурного феномена перетворюється на аргумент політичної легітимації; перекручуються історичні події задля виправдання геополітичних претензій; мовна спільність стає аргументом для політичного втручання). Натомість М. Соболева розглядає трансформації концепту «російської ідеї» у сучасну політичну ідеологію «русского мира на трьох рівнях, зокрема державно-політичному (функціонує як система цінностей, спрямована на конструювання специфічної російської ідентичності та уявлення про Росію як окрему цивілізацію з особливим статусом у світі); академічно-філософському (набуває характеру онтологічної концепції, яка покликана обґрунтувати нібито закономірність і неминучість російського історичного

шляху) та мілітаризованому (перетворюється на ідеологічний інструмент виправдання війни проти України) (Soboleva, 2026, p. 49). Такий підхід дає змогу розглядати «русский мир» не як статичний культурний феномен, а як динамічну ідеологічну конструкцію, що змінюється залежно від політичного контексту та виконує різні функції у формуванні ідентичності, легітимації влади та мобілізації суспільства.

Загалом формування концепції «русского мира» можна розглядати як процес синтезу культурних, релігійних і геополітичних уявлень, які в різні історичні періоди використовувалися для обґрунтування особливої цивілізаційної ролі Росії. Панславізм став одним з ранніх ідеологічних джерел цієї концепції. Американський історик і політолог Т. Снайдер наголошує на тому, що панславістські ідеї не лише виконували культурно-ідентифікаційну функцію, але й використовувалися як ідеологічне обґрунтування імперських прагнень та територіальної експансії (Снайдер, 2011, с. 172). У XX столітті подібна логіка отримала нове оформлення в радянській ідеології через концепт «дружби народів», який позиціонувався як засіб об'єднання багатонаціонального населення СРСР, водночас сприяючи централізації влади та зміцненню імперського політичного порядку. Концепція «Святої Русі» надала цій ідеї релігійно-символічного виміру. Вона ґрунтується на уявленні про особливу духовну місію Русі, сакральний характер православної традиції та історичну спадкоємність між давньоруською спадщиною, Московським царством і сучасною Росією («Свята Русь» як основа ідеології російської агресії, 2023, March 14). У сучасному дискурсі «русского мира» цей мотив трансформується у твердження про нібито єдину духовно-цивілізаційну спільність православних народів, насамперед росіян, українців і білорусів. Євразійство внесло до концепції «русского мира» геополітичний та цивілізаційний компонент. Неоєвразійські концепції стали одним з ідейних компонентів доктрини «русского мира», яка в сучасній Росії перетворилася на основу неоімперського політичного курсу та засіб ідеологічного обґрунтування агресії проти України (Полещук, 2023, с. 1211).

Таким чином, «русский мир» – це синкретичний еклектичний наратив, в якому кожний складник виконує певну функцію, яка, залучаючи в орбіту свого впливу різноманітні міфи й стереотипи, спрямована на суто ідеологічні, виправдальні російські наративи, що закріплюють імперськість, винятковість Росії, її особливу цивілізаційну місію, що проявляється у диктаті, повчанні, виправданні діяти в суто просторі інтересів та потреб кремля.

Одним з основних завдань концепції «русского мира» є заперечення самостійності України через її включення до сфери російського політичного та культурного впливу. Ця ідеологема передбачає уявлення про Україну як частину єдиного російського простору, що супроводжується прагненням нівелювати українську національну ідентичність, історичну суб'єктність та представити українців як складову частину російського народу (Фігурний, 2021, с. 85). Через наративи про «спільну історію», «єдиний народ» та «духовну єдність» конструюється модель заперечення української суб'єктності та права на самостійний цивілізаційний розвиток, зазначається, що «русский мир» функціонує як механізм не лише політичного, а й смислового впливу, спрямованого на формування певної картини історії та ідентичності.

При цьому особливість православно-богословського трактування концепції «русского мира» полягає у визначенні православ'я та Російської православної церкви як її фундаментальних складових частин. У межах цієї інтерпретації релігійний чинник розглядається як основа існування та збереження «русского мира», без якої цей ідеологічний конструкт втрачає свою цілісність і смислове обґрунтування. Релігійний компонент «русского мира» базується на використанні ідей «Святої Русі», православної єдності та захисту «традиційних цінностей», які перетворюються на засоби політичної мобілізації. У цьому разі релігійний чинник виходить за межі суто духовної сфери та стає елементом як ідеологічного конструювання політичної реальності, так і її інструменталізації. Найрадикальніші представники «русского мира» взагалі не визнають і не сприймають Україну як суверенну державу, вважають її незалежне існування «помилкою історії» та тимчасовим явищем (Бокоч, 2019, с. 136).

Сьогодні інформаційно-комунікаційний вимір, цифрові медіа стали простором поширення конкуруючих наративів, де відбувається

боротьба за суспільні уявлення про минуле, ідентичність та майбутнє. Власне, консцієнтальна війна (від лат. *conscientia* – «свідомість, совість») є формою інформаційно-ідеологічного впливу, спрямованого на руйнування духовних, культурних та історичних основ суспільства, послаблення національної ідентичності й формування залежності від нав'язаних ціннісних моделей. Її метою є трансформація колективної свідомості, руйнування сакральних символів і послаблення зв'язків людини з власною культурною та конфесійною спільнотою (Киридон, 2025, с. 239). У такому розумінні консцієнтальні впливи спрямовані не лише на зміну поглядів, а й на дезінтеграцію суспільної єдності та ідентичності. Отже, консцієнтальна війна засвідчує, що сучасне протистояння відбувається не лише у військовій чи політичній площинах, а й у сфері смислів, історичної пам'яті, моральних орієнтирів та колективних уявлень.

Українські релігієзнавиці Л. Филипович та О. Горкуша звертають увагу на те, що частина релігійних спільнот і надалі перебуває під впливом концептів «спільної колиски трьох братніх народів», «Святої Русі» та «рятівної місії російського православ'я» (Fylypovych & Horkusha, 2024, p. 61), що потребує вироблення контрнаративних стратегій як системи протидії «русскому миру», в якому синкретично поєднуються уламки різних ідеологем. Є. Харьковщенко, Є. Пілецький та Ю. Скоклюк зазначають, що така еклектичність дає змогу цьому концепту інтегрувати різні історичні пласти російської ідентичності та використовувати їх для формування певної моделі політичної та релігійної лояльності (Харьковщенко, Пілецький, & Скоклюк, 2024, с. 31).

У цьому контексті однією з основних контрнаративних стратегій протидії «русскому миру» є деконструкція історичного минулого. Вона передбачає критичне осмислення наративів про «єдиний народ», «спільну історичну долю», «духовну єдність» та виключну спадкоємність Росії щодо спадщини Київської Русі. Значення цієї стратегії для релігійної безпеки полягає у відновленні історичної суб'єктності України та запобіганні використанню сакралізованих історичних образів для виправдання політичного домінування. Такий підхід ґрунтується на визнанні полісуб'єктності історичного процесу та права кожного суспільства на власну інтерпретацію минулого (Assmann, 2011).

Другим важливим напрямом формування контрнаративних стратегій в умовах війни є розвінчання маніпулятивного використання феномена «священного». Сакралізуючи політичні цілі через використання понять «Свята Русь», «православна цивілізація», «захист традиційних цінностей», ідеологи «русского мира» виправдовують агресію, ідентифікуючи війну священним обов'язком. Слушною є думка С. Гераськова про те, проблема релігійної безпеки в умовах війни безпосередньо пов'язана з необхідністю аналізу взаємодії релігії та політики, оскільки інструменталізація релігійних смислів може створювати загрози для суспільної стабільності (Гераськов, 2025, с. 85).

Третьою стратегією протидії «русскому миру» є формування наративу релігійного плюралізму, свободи совісті та людської гідності. На противагу моделі «єдиного духовного простору», запропонованій «русским миром», українська модель релігійної безпеки ґрунтується на визнанні права людини на вільний вибір світоглядних переконань та рівності різних конфесій перед законом. А. Колодний та Л. Филипович зазначають, що український релігійний простір характеризується поліконфесійністю, яка в умовах війни виступає не джерелом конфліктності, а фактором суспільної стійкості, свободи совісті та демократичного розвитку (Колодний & Филипович, 2024, с. 25–26). Важливим напрямом є також формування українського релігійного та культурного наративу суб'єктності. Його сутність полягає у переході від позиції захисту від зовнішніх впливів до активного конструювання власного смислового простору, заснованого на історичній пам'яті України, культурній самобутності та відповідальному ставленні до релігійної спадщини. Така стратегія сприяє зміцненню суспільної ідентичності та зменшенню вразливості до зовнішніх ідеологічних впливів, що уможливлюється завдяки розвитку критичної релігійної грамотності та медіастійкості суспільства, оскільки наративи «русского мира» функціонують не лише через політичні аргументи, а й через емоційні символи, історичні образи та релігійні архетипи, тож важливим завданням є формування здатності громадян розпізнавати маніпулятивні конструкції. Це передбачає розвиток релігієзнавчої освіти,

медіаграмотності та критичного аналізу публічних дискурсів.

Одним з ефективних механізмів забезпечення релігійної безпеки як протидії «русскому миру» є взаємодія держави, наукової спільноти та релігійних організацій. Такий підхід не передбачає обмеження свободи віросповідання, а спрямований на створення механізмів, які унеможливлюють використання релігійного середовища для поширення антидержавних, агресивних або дискримінаційних ідеологем. Як зазначає Ф. Медвідь, церковно-релігійний вимір російсько-української війни актуалізує необхідність розуміння релігійної безпеки як складової частини національної безпеки, що включає захист духовних цінностей, суспільної єдності та свободи совісті (Медвідь, 2026, с. 54). Отже, контрнаративні стратегії протидії «русскому миру» вирізняються різновекторним характером, охоплюючи ті сфери впливу, які намагаються експлуатувати та використовувати ті екзистенціали, які, інкорпоруючись у досвід російсько-української війни, формують стійкість, критичність мислення, здатність за маніпулятивними лаштунками відстежувати ідеологічні загрози.

Висновки. В умовах російсько-української війни відстежується смисловий зсув релігійної безпеки як системи захисту в бік її розуміння як складника національної безпеки, збереження національної ідентичності та боротьби за смисли та цінності. Ідея «русского мира» трансформувалася від культурно-цивілізаційних орієнтирів до політико-ідеологічного конструкту, який, еклектично поєднавши ідеї панславізму (доктрина всеслов'янської єдності), Святої Русі (релігійно-сакральні наративи) та євразійства (особлива цивілізаційна місія росії), став інструментом легітимації агресії, виправдання вбивств, «перепрошивки» свідомості, її ураження задля зміни цивілізаційного коду суб'єктності.

Російсько-українська війна, спричинивши значний вплив на проблему релігійної безпеки, «переформатувала» її смислові акценти, змінивши переосмислення концепції «русского мира» у контексті деконструкції імперських міфологем, історичної пам'яті, ідеї «трьох братніх народів» тощо, у яких активно використовується релігійний чинник для утвердження цивілізаційної винятковості росії, виправдання агресії проти України. Натомість у дослідженні пропонується основний складник наративів релігійної безпеки – українська цивілізаційна суб'єктність.

Контрнаративні стратегії протидії «русскому миру», забезпечуючи релігійну безпеку від маніпулятивних технологій, консцієнтальної війни як переформатування культурних кодів спрямовані, з одного боку, на спростування російських імперських наративів, а з іншого – на формування альтернативного смислового простору. Такі стратегії, розвінчуючи ідеї «русского мира», містять значний конструктивний потенціал, зорієнтований на критичне осмислення різноманітних наративів, що уможливлює як продукування нових ідей, так і формування простору релігійної безпеки – нових духовних смислів та цінностей, їхніх пізнавальних і евристичних можливостей.

Список використаних джерел:

«Свята Русь» як основа ідеології російської агресії. (2023, March 14). *Український католицький університет*. https://ucu.edu.ua/news/svyata-rus-yak-osnova-ideologiyi-rosijskoyi-agresiyi.

Арістова А. (2025). Зміни релігійного ландшафту на тимчасово окупованих територіях Північного Причорномор'я (2014–2025). *Українське релігієзнавство*, 98–99, 137–147.

Бокоч В. (2019). «Русский мир» як антиукраїнська релігійно-політична концепція. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*, 24, 134–140. https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.18

Бондаренко В. (2026). Православна церковна реальність в Україні: інтереси й цілі суб'єктів протистояння. *Культурологічний альманах*, 1, 4–11. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.1.1.

Гера Л. (2024, May 28). Путін знову «переписав» історію України: нова заява диктатора про початок війни. *TrueUA*. https://trueua.info/news/putin-znovu-perepisav-istoriyu-ukraini-nova-zayava-diktatora-pro-pochatok-viyni.

Гераськов С. (2025). Між вірою і політикою: Релігійна безпека в контексті російсько-української війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 4 (68). https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.4(68).342754.

Горкуша О. (2025). Онтологічно-антропологічна дихотомія і метафізична несумісність «русского мира» та Українського світу: Релігійні інституції в умовах війни: сучасний український контекст. *Філософська думка*, 3, 114–134. https://doi.org/10.15407/fd2025.03.114.

Єлова Т. (2025). Інформаційні маніпуляції та ревізіоністські наративи РФ як виклики для стійкості європейських суспільств. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 4 (24), 195–220. https://doi.org/10.29038/2524-2679-2025-04-195-220.

Киридон А. (2025). Неоімперська доктрина «русский мир» як елемент консцієнтальної війни Росії проти України (теоретико-методологічний дискурс). *Історія релігій в Україні*, 35 (1), 234–263. https://doi.org/10.33294/2523-4234-2025-35-1-234-263.

Колодний А., Филипович Л. (2024). Релігійний плюралізм як феномен: Українські реалії в умовах російсько-української війни. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, 2 (96), 23–36. https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(96).2024.23-36.

Костюченко О. (2025). Наративи та контрнаративи в російсько-українському протистоянні: підходи до класифікації. *Синопсис: текст, контекст, медіа*, 31 (4), 327–334. https://doi.org/10.28925/2311-259x.2025.4.8.

Медвідь Ф. (2026). Церковно-релігійний вимір російсько-української війни XXI століття: проблеми релігійної безпеки. *Українське релігієзнавство*, 101, 51–58. https://doi.org/10.32420/2306-3548/2026.101.05.

Полещук Т. (2023). Історичні джерела доктрини «русскій мір» в українському питанні: Євразійство. *Народознавчі зошити*, 5 (173), 1202–1215. https://doi.org/10.15407/nz2023.05.1202.

Предко О. (2025). Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*, 1, 48–54. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6.

Предко О., Филипович Л. (2025). Релігійна безпека: від описових наративів до концептуалізації у дослідницьких пошуках українських релігієзнавців. *Українське релігієзнавство*, 98–99, 11–29. https://doi.org/10.32420/2306-3548/2025.98-99.01.

Снайдер Т. (2011). Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним: монографія. Грані-Т.

Фігурний Ю. (2021). Доктрина «русского мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*, 4 (81), 72–86. https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(81).2021.247961.

Харьковщенко Є., Пілецький Є., Скоклюк Ю. (2024). Релігійна віра як чинник релігійної безпеки/небезпеки в умовах російсько-української війни. *Культурологічний альманах*, 3. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.4.

Штагер Т. (2025). Ідеологічні засади концепції «русского миру»: історичні витоки та сучасні інтерпретації. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених* (с. 108–110). Донецький національний університет імені Василя Стуса. https://jts.donnu.edu.ua/article/view/17797.

Assmann J. (2011). Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination. Cambridge University Press.

Braddock K., Horgan J. (2016). Towards a guide for constructing and disseminating counter-narratives to reduce support for terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39 (5), 381–404. https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1116277.

Fylypovych L., Horkusha O. (2024). Religious challenges to national security in the focus of Ukrainian humanities in the conditions of the Russian-Ukrainian war. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*, 1 (95), 55–63. https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(95).2024.55-63.

Hemmingsen A.-S., Castro K.I. (2017). The trouble with counter-narratives. Danish Institute for International Studies.

Meretoja H. (2021). Non-subsumptive memory and narrative empathy. *Memory Studies*, 14 (1), 24–40. https://doi.org/10.1177/1750698020976458.

Predko O., Predko D. (2024). Religious security: Its essence and main factors (Ukrainian context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44 (3), 58–73. https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516.

Soboleva M. (2026). From the “Russian idea” to the “Russian World”. *Studies in East European Thought*, *78*, 49–66. https://doi.org/10.1007/s11212-024-09692-9/

Starodubtseva A. (2024). The axiological conceptual functions of the “Russian World” (Russkiy mir): Mythologeme, cultureme, and ideologeme. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica*, 58 (2), 427–437. https://doi.org/10.18778/0208-6077.58.2.26.

References:

“Sviata Rus” yak osnova ideolohii rosiiskoi ahresii ["Holy Rus" as the basis of the ideology of Russian aggression]. (2023, March 14). Ukrainian Catholic University. Retrieved from: https://ucu.edu.ua/news/svyata-rus-yak-osnova-ideologiyi-rosijskoyi-agresiyi [in Ukrainian].

Aristova, A. (2025). Zminy relihiinoho landshaftu na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Pivnichnoho Prychornomoria (2014–2025) [Changes in the religious landscape in the temporarily occupied territories of the Northern Black Sea region (2014–2025)]. *Ukrainske Relihiieznavstvo*, (98–99), 137–147 [in Ukrainian].

Assmann, J. (2011). Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination. Cambridge University Press.

Bokoch, V. (2019). "Russkyi myr" yak antyukrainska relihiino-politychna kontseptsia ["Russian world" as an anti-Ukrainian religious and political concept]. *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriia: Filosofsko-Politolohichni Studii*, (24), 134–140. https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.18 [in Ukrainian].

Bondarenko, V. (2026). Pravoslavna tserkovna realnist v Ukraini: interesy i tsili subiektiv protystoiannia [Orthodox church reality in Ukraine: Interests and goals of the subjects of confrontation]. *Kulturolohichnyi Almanakh*, (1), 4–11. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.1.1 [in Ukrainian].

Braddock, K., & Horgan, J. (2016). Towards a guide for constructing and disseminating counter-narratives to reduce support for terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism,* 39 (5), 381–404. https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1116277.

Fihurnyi, Yu. (2021). Doktryna "russkoho myra" yak politychna ideolohiia ahresii Rosii proty Ukrainy [The doctrine of the "Russian world" as a political ideology of Russia's aggression against Ukraine]. *Ukrainoznavstvo*, 4 (81), 72–86 https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(81).2021.247961 [in Ukrainian].

Fylypovych, L., & Horkusha, O. (2024). Religious challenges to national security in the focus of Ukrainian humanities in the conditions of the Russian-Ukrainian war. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*. Philosophical Sciences, 1 (95), 55–63. https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(95).2024.55-63/

Hemmingsen, A.-S., & Castro, K.I. (2017). The trouble with counter-narratives. Danish Institute for International Studies.

Hera, L. (2024, May 28). *Putin znovi "perepysav" istoriiu Ukrainy: nova zaiava dyktatora pro pochatok viiny* [Putin "rewrote" the history of Ukraine again: The dictator's new statement about the start of the war]. TrueUA. Retrieved from: https://trueua.info/news/putin-znovu-perepisav-istoriyu-ukraini-nova-zayava-diktatora-pro-pochatok-viyni [in Ukrainian].

Heraskov, S. (2025). Mizh viroiu i politykoiu: Relihiina bezpeka v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Between faith and politics: Religious security in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Visnyk NTUU "KPI". Politylohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4 (68). https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.4(68).342754 [in Ukrainian].

Horkusha, O. (2025). Ontolohichno-antropolohichna dykhotomiia i metafizychna nesumisnist "russkoho myra" ta Ukrainskoho svitu: Relihiini instytutsii v umovakh viiny: suchasnyi ukrainskyi kontekst [Ontological-anthropological dichotomy and metaphysical incompatibility of the "Russian world" and the Ukrainian world: Religious institutions under war conditions: Modern Ukrainian context]. *Filosofska Dumka*, (3), 114–134. https://doi.org/10.15407/fd2025.03.114 [in Ukrainian].

Kharkivshchenko, Ye., Piletskyi, Ye., & Skokliuk, Yu. (2024). Relihiina vira yak chynnyk relihiinoi bezpeky/nebezpeky v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Religious faith as a factor of religious security/danger under the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Kulturolohichnyi Almanakh,* (3). https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.4 [in Ukrainian].

Kolodnyi, A., & Fylypovych, L. (2024). Relihiinyi pliuralizm yak fenomen: Ukrainski realii v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Religious pluralism as a phenomenon: Ukrainian realities under the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Visnyk Zhytomyrskoho Derzhavnoho Universytetu Imeni Ivana Franka*. Filosofski Nauky, 2 (96), 23–36. https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(96).2024.23-36 [in Ukrainian].

Kostiuchenko, O. (2025). Naratyvy ta kontrnaratyvy v rosiisko-ukrainskomu protystoianni: pidkhody do klasyfikatsii [Narratives and counter-narratives in the Russian-Ukrainian confrontation: Approaches to classification]. *Synopsys: Tekst, Kontekst, Media,* 31 (4), 327–334. https://doi.org/10.28925/2311-259x.2025.4.8 [in Ukrainian].

Kyrydon, A. (2025). Neoimperska doktryna "russkyi myr" yak element kontsiientalnoi viiny Rosii proty Ukrainy (teoretyko-metodolohichnyi dyskurs) [Neo-imperial doctrine "Russian world" as an element of the consciential war of Russia against Ukraine (theoretical and methodological discourse)]. *Istoriia Relihii v Ukraini*, 35 (1), 234–263 https://doi.org/10.33294/2523-4234-2025-35-1-234-263 [in Ukrainian].

Medvid, F. (2026). Tserkovno-relihiinyi vymir rosiisko-ukrainskoi viiny XXI stolittia: problemy relihiinoi bezpeky [Church-religious dimension of the Russian-Ukrainian war of the XXI century: Problems of religious security]. *Ukrainske Relihiieznavstvo,* (101), 51–58. https://doi.org/10.32420/2306-3548/2026.101.05 [in Ukrainian].

Meretoja, H. (2021). Non-subsumptive memory and narrative empathy. *Memory Studies,* 14 (1), 24–40. https://doi.org/10.1177/1750698020976458

Poleshchuk, T. (2023). Istorychni dzherela doktryny "russkyi myr" v ukrainskomu pytanni: Yevraziistvo [Historical sources of the "Russian world" doctrine in the Ukrainian issue: Eurasianism]. *Narodoznavchi Zoshyty*, *5* (173), 1202–1215. https://doi.org/10.15407/nz2023.05.1202 [in Ukrainian].

Predko, O. (2025). Relihiina bezpeka/nebezpeka: mozhlyvosti ta zahrozy u sferi derzhavno-tserkovnykh vidnosyn [Religious security/danger: Opportunities and threats in the sphere of state-church relations]. *Kulturolohichnyi Almanakh*, (1), 48–54. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6 [in Ukrainian].

Predko, O., & Fylypovych, L. (2025). Relihiina bezpeka: vid opysovykh naratyviv do kontseptualizatsii u doslidnytskykh poshukakh ukrainskykh relihiieznavtsiv [Religious security: From descriptive narratives to conceptualization in the research of Ukrainian scholars of religion]. *Ukrainske Relihiieznavstvo,* (98–99), 11–29. https://doi.org/10.32420/2306-3548/2025.98-99.01 [in Ukrainian].

Predko, O., & Predko, D. (2024). Religious security: Its essence and main factors (Ukrainian context). Occasional Papers on Religion in Eastern Europe, 44 (3), 58–73.

Shtager, T. (2025). Ideolohichni zasady kontseptsii “russkoho myru”: istorychni vytoky ta suchasni interpretatsii [Ideological foundations of the "Russian world" concept: Historical origins and modern interpretations]. In *Travnevi studii: istoriia, politolohiia, mizhnarodni vidnosyny: zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii studentiv i molodykh vchenykh* (pp. 108–110). Vasyl Stus Donetsk National University. Retrieved from https://jts.donnu.edu.ua/article/view/17797 [in Ukrainian].

Snaider, T. (2011). *Kryvavi zemli: Yevropa pomizh Hitlerom ta Stalinym: monohrafiia* [Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin: Monograph]. Hrani-T [in Ukrainian].

Soboleva, M. (2026). From the “Russian idea” to the “Russian World”. *Studies in East European Thought*, *78*, 49–66. https://doi.org/10.1007/s11212-024-09692-9.

Starodubtseva, A. (2024). The axiological conceptual functions of the “Russian World” (Russkiy mir): Mythologeme, cultureme, and ideologeme. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica*, *58* (2), 427–437. https://doi.org/10.18778/0208-6077.58.2.26.

Yelova, T. (2025). Informatsiini manipuliatsii ta revizionistski naratyvy rf yak vyklyky dlia stiikosti ievropeiskykh suspilstv [Information manipulations and revisionist narratives of the RF as challenges for the resilience of European societies]. Mizhnarodni Vidnosyny, Suspilni Komunikatsii ta Rehionalni Studii, 4 (24), 195–220. https://doi.org/10.29038/2524-2679-2025-04-195-220 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 05.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026